

УДК 658: 14

Т.І. СЕРГІЄНКО (кандидат політичних наук, доцент кафедри менеджменту організацій)

Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя

E-mail: Sparkle777@rambler.ru

ВИМІРЮВАННЯ ВЕЛИЧИНИ І РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В статті проаналізовано виробничий потенціал підприємства. Розглянуто питання вимірювання величини і рівня ефективності використання виробничого потенціалу. Доведено, що уявлення про величину виробничого потенціалу підприємства і окремих його елементів дозволяє до певної міри управляти характеристиками потенціалу, внаслідок чого виникає можливість цілеспрямованої дії на віддачу виробничих ресурсів.

Ключові слова: потенціал, виробництво, підприємство, промисловість, показники, елементи, оцінка, принципи, етапи.

Реалії сьогодення свідчать, що економіка держави характеризується падінням об'ємів виробництва та неповним використанням виробничих потужностей. У ряді галузей така ситуація викликала втрати виробничих можливостей підприємства. Отже, економічні умови, в яких підприємства здійснюють свою діяльність, сьогодні конкретним чином змінилися, що зумовило формулювання цільових установок. З одного боку підприємствам представлена господарська самостійність, вони самі вирішують питання закупівлі і збуту продукції, визначення масштабу виробництва і напряму використання джерел засобів. З другого боку, для цих підприємств характерним є високий ступінь зношеності активної частини основних виробничих фондів, невисокий рівень продуктивності праці, якості продукції, що випускається, і як результат нестійке фінансове положення. Таким чином, вивчення виробничого потенціалу, направлене на пошук шляхів ефективнішого його використання, стає все більш актуальним, а сама ця проблема набуває народногосподарську значущість.

Ступінь наукової розробки теми.

Окремі аспекти цієї проблеми розглядаються в роботах зарубіжних й вітчизняних вчених, таких як З.Ковачев, С.Головний, А.Анчишкін, Л.Сосненко, В.Василенко, А.Аганбегян, А.Семенов, Б.Плишевський, Г.Сорокін, Н.Хрущ, Ю.Донец, О.Федонін, І.Репіна, О.Олексик та ін. Теоретичні та практичні дослідження безпосередньо стосуються місця і ролі виробничого потенціалу у виробництві. У наукових працях з проблем формування і реалізації потенціалу підприємств зазвичай недостатньо розроблено питання вимірювання його величини і рівня ефективності використання. Отже, метою даного дослідження є аналіз виробничого потенціалу у виробництві, визначення оцінки потенціалу та обґрунтування сфер застосування виробничого потенціалу.

Обговорення проблеми.

Таким чином, перш ніж перейти до обговорення проблеми, необхідно зазначити, що виробничий потенціал підприємства характеризує собою ресурси, що відокремилися в рамках основної господарської ланки, тому він менше виробничого потенціалу галузі і народного господарства, і є їх складовим елементом як частина цілого. Перераховані потенціали знаходяться в залежності, так, виробничий потенціал галузі визначається як сума виробничих потенціалів вхідних в неї підприємств об'єднань, а потенціал народного господарства - складанням потенціалів галузей. Роль і значення виробничого потенціалу підприємства в суспільному виробництві не залишаються незмінними. Виробничий потенціал підприємства є матеріальною передумовою прискорення науково-технічного прогресу. Між ними існує взаємозв'язок - чим вище техніко-економічний рівень елементів потенціалу і ступінь їх використання, тим могутніше база (матеріально-технічна) науково-технічного прогресу, тим ширші горизонти упровадження його досягнень, більше можливостей для вдосконалення і збільшення розмірів елементів виробничого потенціалу промислового підприємства. Вони взаємно удосконалюють і розвивають один одного. При цьому виробничий потенціал підприємства на пряму пов'язаний з темпами соціально-економічного розвитку країни. Поліпшення його використання сприяє зростанню виробництва інвестиційних ресурсів та товарів народного споживання при одних і тих же витратах суспільної праці. А якісні його характеристики визначають ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб народу і саму якість економічного і соціального зростання.

Будучи основною ланкою народногосподарського комплексу, підприємство концентрує в собі всі ресурси виробництва. У даний час слово «потенціал» застосовується для позначення засобів, запасів і джерел, що є в наявності і можуть бути використаними для досягнення певної мети, рішення якої-небудь задачі, а також можливостей окремої особи, суспільства, держави в якій-небудь області. Потенціал в загальному розумінні розглядається як джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використані для досягнення певної мети [7, с.13]. Потенціал виробничого підприємства – розкриває не тільки граничні об'єми виробництва тієї або іншої продукції при якнайповнішому використуванні матеріальних ресурсів і робочої сили. Це – і здатність підприємства аналізувати ситуацію, що знаходиться в зовнішнім середовищі, і здатність оцінювати кон'юнктуру на товарних ринках і ринках чинників виробництва. Нарешті, - це здатність підприємства адаптуватися до умов зовнішнього середовища, які змінюються, за рахунок постійного нагляду за зміною потреб і попиту на товари і послуги, висовуванням і реалізацією конкурентоздатних ідей, які якнайкраще задовольняють ці потреби, попит і пристосування виробничого апарату до найефективнішого виконання фірмою своєї функції [9, с. 25]. Таким чином, виробничий потенціал підприємства – поняття відносне: для одних цілей, за одних первинних умов,

які складаються на ринках, він може бути достатньо високим, при інших – низький. Так само, як і для різних тимчасових періодів, потенціал підприємства може відповідати або не відповідати вимогам потенційних споживачів продукції фірми [2, с.194]. У науковій літературі одним з перших поняття «виробничий потенціал» використав А.Анчишкін, включаючи в нього «набор ресурсів, які в процесі виробництва приймають форму чинників виробництва» [1, с.14].

Цей підхід до концепції виробничого потенціалу набув широке поширення серед дослідників. Виділяють дві «ресурсні» позиції. Перша - виробничий потенціал є сукупністю ресурсів без урахування їх взаємозв'язку і участі в процесі виробництва. Особливість другої позиції полягає в трактуванні виробничого потенціалу як сукупності ресурсів, здатних проводити певну кількість матеріальних благ. Разом з ресурсним підходом до визначення єства виробничого потенціалу зустрічаються і інші трактування. Так, Ю.Донець вважає виробничий потенціал синонімом виробничої потужності підприємства, об'єднання і тому вважає можливим визначати його як «максимально можливий річний, добовий, годинний або віднесений до іншої тимчасової одиниці об'єм випуску продукції, поняття носить територіальний характер і розповсюджується на сукупність виробництв, поширених на певній території» [5, с.3]. На думку Є. Воробйова, виробничий потенціал – це реальний обсяг продукції, який економіка в змозі виробити за умови повного використання наявних ресурсів [3, с.363].

Виходячи з цих концепцій, у виробничий потенціал включаються різні ресурси: іноді до них відносять тільки виробничі фонди і потужності, іноді у виробничий потенціал включають виробничі фонди і кваліфіковані кадри трудящих, іноді у виробничий потенціал вводять виробничі фонди, ресурси управління і організації виробництва, кадри, науково-технічну інформацію. Аналіз вищевикладених точок зору приводить до висновку, що виробничий потенціал господарюючої системи є сукупність ресурсів, наданих в її розпорядження для творчої діяльності. Кількісні і якісні параметри цих ресурсів, а також їх інтеграція визначають виробничу здатність господарської ланки. Проте, виробничий потенціал, визначаючи можливість випуску матеріальних благ і послуг, не може служити мірою корисного ефекту. Основне значення виробничого потенціалу підприємства полягає в створенні нових вартостей, а його елементи повинні цілеспрямовано адаптуватися до вимог продукції, що виготовляється. Це своє призначення він зможе виконати, якщо прийнята їм речовинне натуральна форма і кількісне співвідношення його складових роблять його здатним функціонувати як вартість, що створює вартість і додаткову вартість. Тобто коли склад і характеристики елементів виробничого потенціалу відповідають і визначаються параметрами продукції, що виготовляється.

У такому разі всі елементи виробничого потенціалу служать одній загальній меті, що стоїть перед підприємством. Але саме те, що і місце і функції кожного елементу визначаються вимогами, що пред'являються до

Вимірювання величини і рівня ефективності використання виробничого потенціалу підприємства

сукупності елементів в цілому, і характеризують його впорядкованість. З другого боку, виконання сукупністю елементів загальної для виробничого потенціалу задачі означає, що вони взаємозв'язані і взаємодіють між собою. Таким чином, виробничий потенціал відповідає вимогам, що пред'являються до систем. Головна задача виробничого потенціалу полягає у виготовленні продукції, тобто в її відтворенні. Очевидно, що для того, щоб виробничий потенціал зміг здійснити цей безперервний процес, він сам також повинен безперервно і постійно відтворюватися. Виробничий потенціал повинен володіти здібністю до само відтворення. На практиці ця здатність підтверджується рядом тенденцій: системою ремонтів і модернізацією основних фондів підприємства. Іншою формою практичної реалізації здатності виробничого потенціалу до само відтворення слід рахувати збільшення в структурі промисловості кількості підприємств. Дехто з економістів дійшли висновку, що оцінка діяльності підприємств має бути комплексною [4,с.6]. Специфіка комплексної оцінки полягає в тому, що її отримують за гармонізації результатів комплексного економічного аналізу. У ній містяться узагальнені висновки про діяльність об'єкта, які базуються на принципі системності. З.Ковачов рекомендує розглядати процес оцінки за такими основними елементами: об'єкт оцінки; суб'єкт оцінки; критерій; показник (система); одиниці (шкала) вимірювання; оцінка [6, с.4].

Основні елементи перебувають між собою у відповідному зв'язку і відповідних відношеннях. Процес оцінки відбувається також у певній послідовності і потребує чіткої організації. З урахуванням цих вимог розроблено механізм процесу оцінювання потенціалу підприємства. Оцінка дає можливість установити, як працює підприємство, чи досягаються поставлені цілі, як зміни й удосконалення в процесі управління впливають на повноту використання потенціалу підприємства, його ефективність. Деякі економісти вважають, що існує єдиний синтетичний (інтегральний) показник. При цьому, на їхній погляд, обов'язковою умовою має бути зведення часткових показників до загального. Але існують ще й інші погляди, що вказують на недоліки інтегральних показників і їхню неефективність за практичного використання.

На мою думку, для оцінки потенціалу підприємства потрібна всеосяжна система показників, причому в основу конструювання такої системи має бути покладена структурна модель, що враховує не тільки фактичну динаміку, а й теоретичні передумови. Структурна модель системи показників концептуально має враховувати такі вимоги до її формування: загальнотеоретична інтерпретація, взаємозв'язок і цілеспрямування як окремих показників, їхніх груп, так і всієї системи в цілому; забезпечення порівнянності, єдиної спрямованості показників груп, усієї системи; наявність у системі показників, що виступають як основні регульовальні параметри, опорні категорії; можливість регулювання значень величин показників залежно від рівня використання ресурсів, що витрачаються, і ефективності результату; можливість одержання прогнозу про спрямованість динаміки показників. Слід зазначити, що сукупність оцінних

принципів, показників, критеріїв і методів становить методологію оцінки. У загальному вигляді методологію оцінки можна подати як послідовність таких дій: формування категорій, розробка показників, установлення критерію порівняння; вибір способу оцінки, одержання результату оцінки.

Базуючись на визначенні розглянутого поняття потенціалу підприємства, оцінку його величини можна визначити як суму фактичних значень складових. Але при цьому постає питання: в яких показниках вимірювати ці складові? Використання натуральних показників є надто складним, оскільки елементи потенціалу значно відрізняються один від одного за змістом і формою. У зв'язку з цим відрізняються й натуральні одиниці, що їх характеризують. Тому багато які дослідники вважають найліпшим вимірювання значень елементів потенціалу за допомогою одного показника-еквівалента. Наприклад, аграрний потенціал пропонується вимірювати вартістю відтворених ресурсів, при цьому виробничі фонди враховуються за їхніми відтвореними оцінками, а трудові й природні — за оцінками, відповідно до яких одиниця невідтворного ресурсу замінюється певною кількістю виробничих фондів. Дехто рекомендує оцінювати фізичний обсяг елементів потенціалу підприємства через чисельність промислово-виробничого персоналу. Але більшість дослідників вважає, що найуніверсальнішим вимірювачем елементів потенціалу підприємства є вартісні одиниці. У такому разі сума вартості елементів характеризуватиме розмір усього потенціалу підприємства. Отже, визначення розміру потенціалу промислового підприємства пов'язане з оцінкою вартості його елементів. Проте і цей метод не такий універсальний, як видається на перший погляд. Визначити вартість основних виробничих фондів і оборотних фондів досить легко, але дати вартісну оцінку трудових ресурсів можна лише непрямим способом і великою мірою умовності, оскільки для живої праці визначальне значення мають її якісні характеристики. Якість праці або рівень її складності визначаються знаннями, практичними навичками й іншими людськими особливостями, такими як спритність, спроможність виконувати складні операції, що прямо не піддаються вимірюванню.

Отож, потенціал підприємства доцільно характеризувати не одним, а сукупністю показників, причому залежно від природи самого показника, застосовувати чи то вартісну оцінку, чи то натуральну, чи то зовсім іншу — евристичну. Методологічною основою їх визначення є співвідношення результату з масою ресурсу, використаного для його досягнення. При цьому показники рівня використання елементів потенціалу мають уможливлювати порівняльну оцінку як ефективності використання різноманітних елементів потенціалу одного підприємства, так і різних виробничих систем.

Оцінка вартості потенціалу підприємства — це упорядкований, цілеспрямований процес визначення в грошовому виразі вартості об'єкта з урахуванням потенційного і реального доходу, який має місце в певний проміжок часу за умов конкретного ринку. В оцінці потенціалу підприємства заінтересовані: кредиторів; інвесторів; держава; акціонери;

Вимірювання величини і рівня ефективності використання виробничого потенціалу підприємства

управлінці; постачальники; страхові фірми. Вони бажають реалізувати свої економічні інтереси і визначають головні цілі оцінки, а саме: підвищення ефективності поточного управління підприємством або фірмою; визначення вартості цінних паперів у разі купівлі-продажу акцій підприємства на фондовому ринку; визначення вартості підприємства у разі його купівлі-продажу цілком або частинами; реструктуризація підприємства; розроблення плану розвитку;

визначення кредитоспроможності підприємства і вартості застави за кредитування; укладення страхової угоди, в процесі якого виникає необхідність визначення вартості активів; установлення бази оподаткування;

прийняття обґрунтованих управлінських рішень (зокрема усунення впливу інфляційних процесів); здійснення інвестиційного проекту розвитку бізнесу [8, с. 89-93].

Висновки. Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що проблема вимірювання величини виробничого потенціалу вельми важлива як в теоретичному, так і практичному плані. Знання виробничих потенціалів підприємств дозволяє визначити сумарний потенціал галузі і народного господарства, створює основу для забезпечення зв'язаності суміжних підприємств і виробництв. Значення виробничих потенціалів підприємств необхідні для виявлення витрат виробничих ресурсів, потрібних для оптимізації народногосподарських або галузевих темпів і пропорцій розвитку визначення напрямів інвестиційної політики. Величина виробничого потенціалу є характеристикою матеріальних умов оновлення продукції і підвищення її якості і може бути основою для прогнозування об'ємів промислового виробництва. Виробничий потенціал як показник ресурсного потенціалу виконує велику інформативну роль. За допомогою такого роду комплексних показників усуваються суперечності, що виникають при оцінці різноспрямованого руху становлячи його елементів. Співвідношення величини потенціалу з кінцевими результатами функціонування дає комплексне уявлення про ступінь використання виробничих ресурсів і резерви підвищення ефективності виробництва. За наявності вказаних даних з'являється можливість об'єктивнішого визначення напрямів оптимізації структури потенціалу і шляхів його подальшого нарощування.

Показники оцінки розмірів потенціалу можуть знайти вживання в системі оподаткування підприємств. Перспективною трапляється нагода використання показників виробничого потенціалу в стимулюванні праці керівників і фахівців господарських ланок, а також для побудови системи умовних оцінок діяльності підприємств і галузей. Таким чином, величина виробничого потенціалу і його структура можуть мати широкий діапазон вживання в плануванні, прогнозуванні і стимулюванні матеріального виробництва. Ідея вимірювання потенціалу як щонайвищої віддачі сукупних ресурсів вельми принадна. Проте на цьому шляху стоїть ряд практичних проблем: елементи потенціалу значно відрізняються один від одного і за змістом, і формою. У зв'язку з цим різноманітні і натуральні

Сергієнко Т.І., 2013

одиниці, що характеризують їх. Агрегація ж різних якісних характеристик стає можливою лише в тому випадку, якщо вдається знайти загальний принцип оцінки, вимірювання, що дозволяє виразити самі різні якості. Самим уніфікованим і вимірником елементів виробничого потенціалу є їх ціна або вартість. Зіставність показників потенціалу в грошовій оцінці в часі і в просторі дозволяє виявити динаміку і структуру виробничих потенціалів підприємств і територіальних утворень, відмінності і тенденції їх диференціації по показнику, а також по ефективності використання виробничого потенціалу. Сума вартостей елементів характеризуватиме величину всього виробничого потенціалу підприємства.

Список використаної літератури

1. Анчишкин А.И, Прогнозирование роста экономики. - М.: Экономика, 1996. - 98с.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 504с.
3. Воробйов Є.М. Економіка. Довідник старшокласника та абітурієнта. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 400с.
4. Головний С.Д. Оценка результатов хозяйственной деятельности предприятий. — М: Финансы и статистика. 1986. – 321с.
5. Донец Ю.Ю. Эффективность использования производственного потенциала. - Киев.: Знание, 1998. - 123 с.
6. Ковачев З.О. Экономическая и социальная эффективность социалистического воспроизводства. — М.: Экономика, 1985. – 316с.
7. Сосненко Л.С. Анализ экономического потенциала действующего предприятия. – М.: Издательский дом «экономической литературы», 2003. – 208с.
8. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 316с.
9. Экономическая стратегия фирмы / Под.ред. проф. Градова. – 2-е изд. – СПб: Специальная литература, 1999. – 240с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Anchishkin A.I, Prognozirovanie rosta jekonomiki [Forecasting economic growth] / A.I.Anichishkin. - M.: Jekonomika, 1996. - 98s.
2. Vasilenko V.O. Antikrizove upravlinnja pidpriemstvom: Navch.posibnik [Crisis management: Navch.posibnyk] / V.O.Vasilenko. – Kiiv: CUL, 2003. – 504s.
3. Vorobjov E.M. Ekonomika. Dovidnik starshoklasnika ta abiturienta [Economics. Handbook senior pupils and students] / E.M.Vorobjov. – H.: TORSING PLJuS, 2005. – 400s.
4. Golovnij S.D. Ocenka rezul'tatov hozjajstvennoj dejatel'nosti predpriyatij [Evaluation results of operations] / S.D.Golovnij. — M: Finansy i statistika. 1986. – 321s.
5. Donec Ju.Ju. Jeffektivnost' ispol'zovanija proizvodstvennogo potenciala [Efficient use of production capacity] / Ju.Ju.Donec. - Kiev.: Znanie, 1998. - 123 s.
6. Kovachev Z.O. Jekonomicheskaja i social'naja jeffektivnost' socialisticheskogo vosproizvodstva [The economic and social efficiency socialist reproduction] / Z.O.Kovachev. — M.: Jekonomika, 1985. – 316s.
7. Sosnenko L.S. Analiz jekonomicheskogo potenciala dejstvujushhego predpriyatija [Analysis of the economic potential of the existing company] / L.S.Sosnenko. – M.: Izdatel'skij dom «jekonomicheskij literatury», 2003. – 208s.
8. Fedonin O.S., Repina I.M., Oleksik O.I. Potencial pidpriemstva: formuvannja ta ocinka: Navch. posibnik [Potential Business: Formation and Measurement: Training. manual] / O.S.Fedonin. – K.: KNEU, 2003. – 316s.

9. Jekonomicheskaja strategija firmy [The economic strategy of the company] / Pod.red. prof. Gradova. – 2-e izd. – SPb: Special'naja literatura, 1999. – 240s.

Т.И.СЕРГИЕНКО

Запорожская государственная инженерная академия

E-mail:Sparkle777@rambler.ru

ИЗМЕРЕНИЕ ВЕЛИЧИНЫ И УРОВНЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проанализирован производственный потенциал предприятия. Рассмотрен вопрос измерения величины и уровня эффективности использования производственного потенциала. Доказано, что представление о величине производственного потенциала предприятия и отдельных его элементов позволяет в известной степени управлять характеристиками потенциала, в результате чего возникает возможность целеустремленного действия на отдачу производственных ресурсов.

Ключевые слова: потенциал, производство, предприятие, промышленность, показатели, элементы, оценка, принципы, этапы.

T. SERGIENKO

Zaporozhye state engineering academy synergy

E-mail:Sparkle777@rambler.ru

MEASUREMENT VELYCHYN AND EFFICIENCY USING LEVEL BUILDING IS INDUSTRIAL ENTERPRISES

Production potential of enterprise is analysed in the article. The question of measuring of size and level of efficiency of the use of production potential is considered. It is led to that the picture of size of production potential of enterprise and separate his elements allows in sort to manage descriptions of potential, as a result there is possibility of purposeful action on the return of production resources.

Key words: building, production, enterprise, industry, indicators, elements, evaluation, principles, the stages.

Стаття надійшла до редколегії 21.12.12

Прийнято до друку 26.12.12